

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Over transitiviteit in redeneringen -slecht maal slecht is wel eens goed

Cuilenburg, J.J. van; Kleinnijenhuis, J.; Ridder, J.A. de

Citation

Cuilenburg, J. J. van, Kleinnijenhuis, J., & Ridder, J. A. de. (1986). Over transitiviteit in redeneringen -slecht maal slecht is wel eens goed. *Acta Politica*, 21: 1986(1), 103-109. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452633>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452633>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

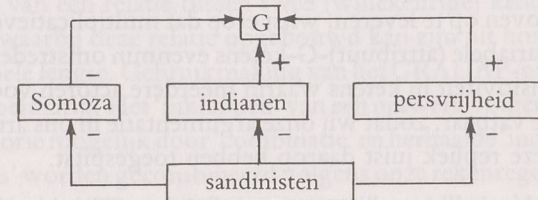
Over transitiviteit in redeneringen: Slecht maal slecht is wel eens goed

J.J. van Cuilenburg, J. Kleinnijenhuis, J.A. de Ridder

Het komt voor dat een actor wordt gewaardeerd louter en alleen omdat die actor een onsympathieke actor bestrijdt. Dat is wellicht één van de redenen waarom oppositiepartijen in geval van een falende regering stembuswinst kunnen halen. En een reden waarom bewegingen die zich verzetten tegen dictatoriale regimes aanvankelijk nogal eens het voordeel van de twijfel krijgen.

Meestal zullen echter in de oordeelsvorming meer overwegingen een rol spelen dan één simpele min-min-keten. Neem de berichtgeving over Nicaragua. Aanvankelijk werden de Nicaraguaanse sandinisten positief beoordeeld, vooral omdat zij de dictator Somoza (-) bestreden (-). Allengs werd echter meer over de sandinisten bekend. Onder andere dat de sandinisten onschuldige indianen (+) gedwongen evacueerden (-) en de persvrijheid (+) aan banden legden (-). Zie schema 1.

Schema 1: Een netwerk met een min-min-keten

Het belang van één min-min-keten is – dat blijkt ook al uit schema 1 – in de uiteindelijke oordeelsvorming vaak beperkt. De waardering voor de sandinisten (de totale relatie tussen de sandinisten en G) is immers opgebouwd uit meerdere ketens. Als er nog meer informatie beschikbaar komt, kan de oorspronkelijke min-min-keten zelfs ondergesneeuwd raken: meer directe informatie over de sandinisten en hun daden bepaalt dan het beeld.

Toch blijkt het legitiem om het verjagen (-) van Somoza (-) te beschouwen als een positieve daad van de sandinisten, als een 'te waarderen' actie, kortom als iets dat bijdraagt aan de waardering voor de sandinisten. Maar

een dergelijke min-min-keten zal echter over het algemeen in kranteartikelen slechts één van de vele uitspraken zijn die een rol spelen bij de oordeelsvorming.

Hoewel het *uitsluitend* blindvaren op een 'slecht maal slecht is goed' argument bij de bepaling van een totaal oordeel vrij kortzichtig is, komt ook dat helaas echter voor. Zo werd de oorlogsmisdadiger Brunner, de naaste medewerker van Eichmann, in Syrië verwelkomd met de woorden: 'Welkom in Syrië. De vijanden van onze vijanden zijn onze vrienden' (Trouw, 7-11-85: 7).

De titel van Niemöllers reactie suggereert dat in de door ons beschreven methode het totale oordeel over een actor bij voorbaat gebaseerd wordt op één keten. Wij verdedigen echter slechts de stelling dat op basis van een representationele steekproef uit iemands uitspraken met behulp van tekstanalyse kan worden achterhaald in hoeverre een bepaalde keten het totale oordeel bepaalt.

Of wil Niemöller ook het multiplicatief doorrekenen van schakels tot ketens ter discussie stellen? Zijn vijfde 'waarom' wijst in die richting. Het zou te ver voeren om in het kader van een repliek de verschillende argumenten en problemen op een rijtje te zetten. Geïnteresseerden zij verwezen naar ons boek dat naar wij hopen in 1986 zal verschijnen. Hier volstaan we met een enkele opmerking. Dat de rekenregels die bij padanalyse worden gehanteerd onomstreden zijn, wijst erop dat multiplicatieve transitiviteit tussen variabelen (inclusief dichotome variabelen of 'attributen') in de sociale wetenschappen niet aangevochten wordt. Het feit dat er in economische en politicologische theorieën nog steeds van uit wordt gegaan dat actoren 'beter af zijn' als ze zaken (attributen/variabelen) nastreven die positieve resultaten beloven op te leveren, wijst erop dat multiplicatieve transitiviteit in actor-variabele (attribuut)-G-ketens evenmin omstreden is. Multiplicatieve transitiviteit in ketens waarin meerdere actoren voorkomen is voor discussie vatbaar, zodat wij onze argumentatie in ons artikel en (het begin van) deze repliek juist daarop hebben toegespitst.

Eén opmerking willen we hierover nog wel maken. Wij hebben in ons artikel niet gesteld dat multiplicatieve transitiviteit op alle denkbare relaties tussen alle denkbare kenobjecten van toepassing is. 'Schaarse' kenobjecten waarover 'zero sum games' gespeeld kunnen worden, vormen een politicologisch relevante categorie van kenobjecten waarbij het transitiviteitsbeginsel omgekeerd werkt. Zo'n schaars kenobject is bijvoorbeeld macht. Zodra dergelijke kenobjecten in een keten voorkomen, lopen ketenredeneringen tussen actoren omgekeerd. Dat Jozef en Léon beiden socialisme willen, schept een basis voor samenwerking, maar dat Jozef en Léon beiden de macht willen, doet daaraan weer afbreuk. Vergelijkbare problemen doen zich voor bij de combinatie van de zinnen 'Piet is verliefd op Marie' en 'Marie is verliefd op Kees'. Nadere

uitwerking van dit principe valt buiten het bestek van deze reactie. Momenteel wordt door ons een zender-ontvangerexperiment uitgevoerd om verschillende soorten van transitiviteit aan te tonen.

Na deze reactie op Niemöllers retorische vlag die in ieder geval niet onze lading dekt, kunnen we overgaan tot de inhoud van zijn kritiek. Die komt erop neer dat onze aanpak niet deugt (-) omdat er 'weinig doorklinkt' (-) van de 'rijkdom van de graphen-theorie' (+). Terzijde: hieruit moeten we kennelijk afleiden dat in de wereld volgens Niemöller geldt: slecht maal goed is slecht!

Wij hebben in ons artikel inderdaad niet aangegeven hoe de beschreven methode zich verhoudt tot andere grafentheoretische analysetechnieken. Maar dat niet alleen. We konden ook niet ingaan op de verhouding tot andere aanverwante inzichten. Noch argumentatietheoretische inzichten noch grammaticale, besliskundige, cognitief psychologische of formeel logische inzichten werden expliciet aan de orde gesteld. Niettemin stelt het ons teleur dat althans één onderzoeker die met grafentheoretische analysetechnieken vertrouwd is, uit onze beschrijving niet heeft kunnen opmaken dat de gangbare grafenanalytische technieken niet het meest voor de hand liggen bij netwerkanalyse van journalistieke teksten.

De belangstelling in Nederland voor grafenanalyse heeft geresulteerd in het programmapakket GRADAP (graph definition and analysis package). Veel van de hierin opgenomen analysetechnieken zijn erop gericht de positie van een kenobject in een netwerk, de structuur van een netwerk of het belang van de relatie tussen kenobjecten in een netwerk te bepalen. In de door ons beoogde analyses gaat het primair om de kwaliteit en de wisselvalligheid van een relatie tussen twee (willekeurige) kenobjecten in een netwerk, waarbij deze relatie opgebouwd kan zijn uit honderden ketens van variabele lengte. Gebruikmaking van het GRADAP-pakket was voor ons niet doelmatig. Het 'inklappen' van een netwerk volgens onze methode is in theorie mogelijk door 'combinatie' en herhaalde 'inductie', waarbij 'line-info's' worden gecombineerd volgens onze rekenregels. Deze werkwijze is bij ketens van variabele lengte nogal omslachtig, temeer daar voor de berekening van nieuwe line-info's ter aanduiding van 'wisselvalligheid' gebruik moet worden gemaakt van de SPSS-interface van GRADAP. Zo 'simpel' is de methode dus niet.

Dat laat onverlet dat er in het programmapakket GRADAP ook voor ons relevante mogelijkheden zitten. Zo kan bijvoorbeeld met behulp van 'condensatie' bij analyse van binnenlands nieuws worden geaggregeerd over linkse partijen naar het 'linkse blok'. Daarom zal een interface van onze programmatuur met GRADAP mogelijk worden gemaakt (via een interface met SPSS, die intussen in de testfase verkeert).

Ook ten aanzien van nieuwere ontwikkelingen op het terrein van grafenanalyse – Niemöller refereert aan het werk van Hoede en Stokman – kunnen vergelijkbare opmerkingen worden gemaakt. Onze invalshoek is een andere en de vragen die wij door middel van tekstanalyse proberen te beantwoorden zijn andere vragen dan die in dat project centraal staan. Ook in dit geval zijn er natuurlijk raakvlakken en kunnen we ons voordeel doen met inzichten die in het kader van dat project zijn. Zo is de 'construct analysis' (Bakker, 1984), waarbij de voorwaarden worden geformuleerd waaronder kenobjecten mogen worden samengevoegd tot een 'hogere orde' kenobject (begrip), een elegante oplossing voor een probleem dat ook wij tegenkomen bij tekstanalyse.

Omgekeerd zien wij ook in de methoden van tekstanalyse, zoals die welke in het door Niemöller gewraakte artikel werd uiteengezet, aangrijpingspunten die politicologische kennisgrafen interessanter kunnen maken. Daartoe uitgedaagd door Niemöller zullen we kort aangeven waaruit die 'interessante toepassing' dan wel bestaat. In het algemeen wordt de harde kern van kennisbanken gevormd door causale hypothesen en/of verklarende modellen. Uit artikelen van de onderzoeksgroep rond Stokman en Hoede is ons niet gebleken dat het bij dat project anders ligt (bijv. Bakker e.a., 1984). Op veel beleidsterreinen zijn inzichten echter – zelfs per actor – inconsistent en aan verandering onderhevig, probleemomschrijvingen vaag, omstandigheden vliedend, oplossingen omstreden, etcetera. Op deze terreinen lijkt het ook niet wenselijk in de 'kennisgraaf' alleen of met name causale hypothesen op te nemen: van belang is alles wat enig houvast geeft, bijvoorbeeld relevante empirische feiten, verhoudingen tussen actoren, evaluatieve uitspraken, 'sollen'-uitspraken, wereldbeelden van diverse actoren, etcetera. Het is een uitdaging ook op deze terreinen met behulp van computerprogrammatuur iets meer te bereiken dan het bijhouden van een veredeld archief.

Overigens vinden wij het jammer dat Niemöller zich beperkt tot vragen en niet een voor ons doel geschikte toepassing van de grafenanalytische technieken laat zien. Wat had meer voor de hand gelegen dan dat hij bij zijn eigen voorbeeld dat hij geeft in figuur 1, had laten zien dat de hem bekende grafenanalytische technieken superieur zijn of op zijn minst ook geschikt om de vragen te beantwoorden, waarin wij geïnteresseerd zijn. Wij hebben het idee dat onze methode, ook bij dit voorbeeld, bevredigende conclusies oplevert.

De situatie in het voorbeeld van Niemöller (figuur 1) is er één van maximale divergentie, want PvdA en VVD worden gelijkelijk gewaardeerd, hoewel ze trachten elkaar van het politieke toneel te vegen. In zo'n divergente wereld valt over de waardering die men voor krakers moet

hebben niets zinnigs te zeggen (twee positieve en twee negatieve ketens krakers-G; totale kwaliteit = 0; totale wisselvalligheid = 1), hoewel ze de ene partij verafschuwen en de andere in de armen vallen. Niemöllers krakers kiezen tussen lood en oud ijzer. En over B&W valt ook niets zinnigs af te leiden, want het enige dat over B&W gezegd wordt is dat ze mensen dwarsbomen, van wie niet bekend is of ze goedkeuring of afkeuring verdienen. Niemöller merkt terecht op dat er in zijn voorbeeld niets zinnigs over B&W-G te zeggen valt, maar dat is ook precies wat de NET-methodiek zou concluderen (totale kwaliteit relatie = 0; totale wisselvalligheid = 1). Dat deze conclusie ook met de NET-methodiek getrokken wordt, lijkt Niemöller ontgaan te zijn.

Overigens zouden we ons, als we echt iets willen weten over de mening van een bepaalde bron, niet willen verlaten op één uitspraak (het absolute belang van de totale relatie B&W-G is zelfs kleiner dan 1 (0.75) in Niemöllers voorbeeld).

Wij zijn hiermee, dachten we, op de hoofdlijn van Niemöllers kritiek ingegaan. Het is ons onmogelijk om in deze repliek uitgebreid in te gaan op alle expliciet door Niemöller gestelde vragen. Er zit niet erg veel systematiek in de 'waaroms' zodat een zorgvuldige beantwoording alleen al om die reden vrij veel ruimte zou vergen. We zullen onze antwoorden op de verschillende vragen dan ook slechts kort aanduiden.

1. Niemöller vraagt zich in zijn eerste 'waarom' af waarom alle pijlen 'dezelfde kant' oplopen. Hij lijkt onze schema's enigszins diagonaal te hebben bekeken want in diagram III (ons artikel, p. 308, relatie Wiegel-B&W) lopen pijlen niet allemaal dezelfde kant op. En – om het vervolg van zijn vraag te beantwoorden – dat levert geen problemen op.

2. Waarom gebruiken wij geen padalgebra, met name voor de wisselvalligheid? De vraag lijkt concreter dan hij is. Padalgebra is een term die in de grafenanalyse wel gebruikt wordt om een groot aantal 'rekentechnieken' aan te duiden die alle aan dezelfde vrij ruim geformuleerde voorwaarden voldoen (zie bijv. Carré, 1979). Voor een specifiek probleem moet vervolgens nog een specifieke padalgebra worden gekozen. Het is mogelijk onze rekenregels als een specificatie van een padalgebra te presenteren. Dit leek niet echt zinvol omdat de rekenregels hierdoor niet eenvoudiger, maar de toelichtingen erbij wel abstracter zouden worden. Het feit dat Niemöller met name wijst op mogelijkheden van padalgebra om de wisselvalligheid te bepalen, wekt de indruk dat hij voorbijgaat aan de betekenis die het begrip 'wisselvalligheid' bij tekstanalyse heeft. Het begrip stabiliteit dat in de padalgebra wordt gehanteerd is altijd op de een of andere manier gerelateerd aan het aantal schakels van de langste keten tussen begin- en eindpunt. Bij 'wisselvalligheid' in tekstanalyse gaat het echter

om een grootheid die ook al op het niveau van de schakel een inhoudelijke betekenis heeft.

3. Niemöller vraagt zich af hoe hiërarchische en overlappende uitspraken worden behandeld. Ondergeschikte uitspraken kenmerken zich door dat er een extra 'laag' kenobjecten wordt geïntroduceerd. Extra kenobjecten leiden tot langere ketens, waarvan het 'belang' over het algemeen geringer is.

4. Voor inductie en condensatie zij verwezen naar eerdere opmerkingen.

5. Voor multiplicatieve transitiviteit eveneens.

6. Niemöller vraagt zich af waarom 'het belang van X naar Y met behulp van de (relatieve) outdegree van X wordt gedefinieerd en het belang van X in de totale graph buiten beschouwing blijft'. Het antwoord daarop is, dat wij – als we tenminste zijn opmerking goed begrepen hebben – in principe daar ook in geïnteresseerd zijn maar dat we in dit artikel het belang definiëren met het oog op weging van de kwaliteiten en wisselvalligheden van ketens bij het bepalen van totale kwaliteiten en wisselvalligheden. Deze weging maakt het mogelijk op een statistisch verantwoorde wijze kwaliteit en wisselvalligheid van ketens en totale relaties te bepalen.

7. Hoe denken wij artikelen te vergelijken? Wij willen niet artikelen vergelijken, maar bepaalde informatie uit die artikelen. Namelijk informatie over de kwaliteit (en wisselvalligheid) van specifieke relaties. Het daarachter liggende betoog (netwerk) kan van artikel tot artikel verschillen. Dat staat het vergelijken van dat speciale stukje informatie: de kwaliteit, niet in de weg.

Samenvattend: van de stelling die Niemöller ons in de titel van zijn kritiek toeschrijft distantieren wij ons uitdrukkelijk. De kritiek van Niemöller dat onvoldoende de mogelijkheden van bestaande onderzoekstechnieken worden benut, repliceren wij met de stelling dat de technieken die hij noemt niet zonder meer van toepassing zijn op netwerkanalyse van journalistieke teksten. Het is aan de lezer ter beoordeling of wij aan de methodologen kwaal lijden die Abraham Kaplan schetst: 'Give a little boy a hammer, and he will think everything he encounters needs pounding' (1964: 28).

Aangehaalde literatuur

- Bakker, R.R. (1984), Construct analysis as a method of knowledge integration of cognitive graphs. Memorandum nr. 463, Technische Hogeschool Twente.
Bakker, R.R., C. Hoede, F.N. Stokman en P.H. de Vries (1984), Models and procedures for the development and analysis of cognitive graphs. Paper

presented at the joint Session of Workshops of the ECPR, Salzburg.

Carré, B. (1979), *Graphs and networks*, Clarendon Press, Oxford.

Kaplan, A. (1964), *The conduct of inquiry*, Chandler Publishing Company, Scranton Pennsylvania.

Stokman, F.N., F.J.A.M. Veen (eds.) (1981), Inter-university project group UvA, RUG & KUN. GRADAP: graph definition and analysis package, user's manual, dln. I en II, University of Amsterdam.

André Gunder Frank, *Critique and anti-critique. Essays on dependency and reformism*, Macmillan, London and Basingstoke 1984, 288 p., £12.95.

Lezend de originele tekst van het werk van André Gunder Frank, die van de belangrijkste vertegenwoordigers van de dependents-benadering, wil ik vooral aandacht vestigen op de volgende passages: 'Frank has evolved from revolutionary hope and critique of reformism to an acceptance of reformism here and there at the end of reaction.' Deze omslag ving op de schied van Frank's nieuwste boek, *Critique and anti-critique*, doet een spijtige, en terecht gebrekenrijke poging tot verzoeken. Vroeg Frank, die het boek eind van de jaren veertig zelf schreef, dat hij niet langer met tegenstanders 'liberals' wilde discussiëren omdat dat slechts tijdverspilling betekende', zou dit nu wel een verandering van standpunt, maar ook van mensheid inhouden.

Critique and anti-critique is een collage van eerder verschenen essays, kritieken en artikelen en vormt een thematisch vervolg op *Latin America: Underdevelopment or revolution* waarin Frank naar eigen zeggen nog in het offensief was (p. vii). De lezer wordt op de eerste pagina van *Critique* meteen onthoofd aangewarmd: Frank's positivering is de enige schijn die 'the enemy were written for' (p. vii) increasingly from the defensive, in an attempt to defend a hopefully still revolutionary position against reformism and the necessary reactionary and successful reaction is presented (p. vii). Dit doet mij denken aan het dat Frank het reformisme als verzuimd blijft waarschuwen, wegens het gevaar dat het leidt tot reactionaire standpunten en anti-revolutionaire activiteiten.

André Gunder Frank's standpunt wordt duidelijk geïllustreerd door de verzameling van twintig kritieken en reacties die het boek rijk is. De vijf eerste kritische stukken en het zogenaamde 'requiem for a reader on underdevelopment' dat in de appendix is opgenomen zal ik nu een aantal opmerkingen over de kritieken brengen.

De Frank's kritische stukken blijkt duidelijk dat de schied van het werk zijn belangrijkste oriëntatiemiddel is. Van Benthem van der Borch wijst op Frank's redenering dat ook voor het onderhavige boek een aanpak gehandhaafd te hebben verkoren. De negentien kritieken en reacties die naar gelang hun onderwerp zijn ingedeeld bij essays over sociale wetenschappen, economische geschiedenis en politieke economie, en het 'antwoord van de auteur' vertoont